

FATİH HARBİYE ROMAN ELEŞTİRİSİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Sinan YILDIRMAZ

İSTANBUL – 2022

ÖZ
FATİH HARBİYE ROMAN ELEŞTİRİSİ
MURAT BARIŞ*

Fatih-Harbiye, Peyami Safa'nın olgunluk döneminde yazdığı ve 1931 yılında ilk baskısı yapılan, Türk edebiyatı klasikleri arasında gösterilen bir romandır. Türk toplumunun Tanzimat'tan itibaren geçirdiği modernleşme ve batılılaşma sürecini, bu süreçte yaşanan pişmanlıkları, kimlik kargaşası ve sorgulamalarını hem birey hem de toplum düzeyinde ele alan değerli bir eserdir. Bu çalışmada Fatih-Harbiye romanı nezdinde romanın geçtiği mekanlar, gerçekleşen olaylar ve karakterler üzerinden toplumumuzun batılılaşma merhalelerinin değerlendirmesini yapacağız.

Kelimeler: Roman, Tanzimat, Edebiyat, Fatih, Harbiye

ABSTRACT
FATİH HARBİYE NOVEL CRITICISM
MURAT BARIS

Fatih-Harbiye is a novel written by Peyami Safa in his mature period and published for the first time in 1931, which is considered one of the classics of Turkish literature. It is a valuable work that deals with the modernization and westernization process of Turkish society since the Tanzimat, the regrets, identity confusion and questioning experienced in this process, both at the individual and social level. In this study, we will evaluate the stages of westernization of our society through the places where the novel takes place, the events and the characters in the novel Fatih-Harbiye.

Keywords: Novel, Tanzimat, Literature, Fatih, Harbiye

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi

Fatih-Harbiye romanında, Türk kültürüne bağlı olan Faiz Bey'in kızı Neriman'ın şark ve garp çatışmalarının ortasında kalması anlatılır. Kitapta geçen Fatih semti, Doğu'yu, Osmanlı'yı, Harbiye semti ise Batı'yı temsil etmektedir. Doğu kültürüyle yetişmiş, Fatih'te yaşayan Neriman, Harbiye'nin balo gecelerine, şaşaalı yaşama duyduğu özentiyle kendi kültüründen uzaklaşmaya başlamıştır. Bu özenti, Neriman'ın batının kültürüne ait olan şeylere yönelmesine, nişanlısı Şinasi ve ailesi ile arasında kopuşlara da sebep olmuştur.

Şinasi, kendi içinde bir olgunluğa erişmiş, duygularını içinde yaşayan, romanda Doğu'yu temsil eden diğer önemli bir karakterdir. Batılı yaşamı temsil eden bir karakter olan Macit ise Neriman'ın arzularını ortaya çıkaran kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanda, Neriman Macit'e yakınlaşma sürecinden sonra, Macit'in ve batılı yaşam tarzının büyüüne kapılması, Şinasi'yi kendine uzak bulmaya başlaması ve Şinasi'den ve çevresindeki insanlardan uzaklaşma süreci anlatılır. Neriman'ın içinde yaşadığı karmaşayı hisseden, sessiz bir karakter olan Şinasi olayı olgunlukla ele alır, Neriman'ı bu hevesten koparmak için mücadele verir.

Romandaki diğer ilginç bir karakter Neriman'ın babası Faiz Bey'dir. Gazali, Fuzuli ve Mesnevi okuyan, Doğu'nun kültürüne ve geleneklerine oldukça bağlı, Şinasi ile bu anlamda birbirlerine çok benzeyen, tam bir Doğu kültürünün temsilcisidir.

Neriman'ın yolculuk yaptığı Fatih-Harbiye tramvayı Doğu ve Batı medeniyetleri arasında kurulan bir köprü niteliği taşır. Aynı zamanda Neriman'da bu iki medeniyet arasında bir köprü vazifesi görür. Neriman'ın Fatih- Beyoğlu arasında gidip gelmesiyle iki muhit arasındaki yaşam tarzı, kadın algısı ve musiki anlayışı arasındaki zıtlıklar ortaya konur.¹

¹ Havvaana Karadeniz, **Peyami Safa'nın Fatih- Harbiye Romanında Yapı ve İzlek**, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Degisi, Sayı 22, 2015, s.71

Neriman Macit ile tanıştıktan sonra yaşadığı ve arzu ettiği hayat arasında gelgitler yaşar. Doğu ile Batı arasında sıkışan Neriman Rus kızının hikayesini duyana kadar hep bir ikilem içindedir. Fakat özendiği bu hayatın duyduğu bu olay sayesinde, bir aldatmacadan ibaret olduğunu anlar. Huzurun geçici eğlencelerde olmadığını fark eder.

Yazar, Doğu ve Batı kavramlarını incelerken Şinasi'nin arkadaşı Ferit'in ağzından kendi düşüncelerini bize aktarmıştır.

“... Şark ve Garp alemleri, güneşin doğduğu ve battığı cihetler kadar birbirinden ayrı değildirlir...”

“... Şark ve Garp, mütevasıl (birbirine bitişmiş) kaplardaki su gibi birbirlerinin eksik taraflarını tamamlamak suretiyle, hem bugünkü müthiş kültür buhranını halledecek, hem de yeni terkiplere doğru gideceklerdir.”²

Yazar bu cümlelerde Doğu ve Batı'nın birbirlerinden tamamen ayrı düşünülmemeyeceğini, birbirlerini tamamlamaları gerektiği düşünceleri üzerinde de durur.

Peyami Safa, milli değerlerimizden ödün vermeden, Batı'nın tekniği ile Doğu'nun milli ruhunun sentezlenmesi taraftarıdır. Her millet kendi kimliğini korurken başka milletlerle ve kültürlerle de yakınlık kurabilmelidir.³

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde olan Doğu- Batı çatışması ve batılılaşmanın insan üzerinde büyük tesirleri olmuştur. Romanda anlatıldığı gibi, geçmişte ve günümüzde batılı yaşam tarzına özentisi hep var olan bir şeydir. Çünkü insanlar Doğu kültüründeki hayatta özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünmüşlerdir. Bizler bu coğrafyanın insanı olduğumuz için, kendi kültürümüze ve değerlerimize sahip çıkmamız gerekmektedir. Kitapta, bir Darülfünun müderrisi, bir musiki

² Peyami Safa, **Fatih Harbiye**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2022, s.118

³ Bkz. () Karadeniz, s.74

muallimi, Ferit Şinasi, Faiz Bey ve Neriman'ın da olduğu bir mecliste, Ferit'in bir mecmuada okuduğu yazılar ile Peyami Safa bu meseleye de dikkat çekmiştir.

“ Garp sanatı Türk sanatından ilhamlar alsa çok iyi eder. Herhangi bir Şark sanatı değil yakınlığı ve mükemmeliyeti itibariyle bu vazifeye en elverişli olan Türk musikisidir. Türklerin mahsulünü vermiş, birçok şaheserleri mevcut, tam bir sanatları vardır.”⁴

“ Türk musikisi her şeyden evvel Avrupalılaşmaktan sakınmaya mecburdur.”⁵

Ferit'in mecmuadan okuduğu bu yazılar, Fransa'nın en büyük musiki eleştirmenlerinden birinin sözleridir. Peyami Safa romanda Türk musikisinin önemine de değinmiştir. Peyami Safa daha önce Şark ve Garp'ın birbirinden tamamen ayrılamayacağından bahsederek Batı'nın teknoloji ve ilminden de faydalanmamız gerektiği üzerinde durur. Aynı zamanda Türk musikisi ve enstrümanlarına da yer vererek, kendi kültürümüzün müziklerine ve sanatına da sahip çıkmamız gerektiği konusunun ne kadar önemli olduğunu belirtir. Yazar batıyı örnek almamızı, fakat bunu kendi kültür ve sanatımızdan kopmadan, bir özentisi gibi yaşamadan yapmamız gerektiği düşünceleri üzerinde dururken, günümüzde hala güncelliğini koruyan bu konuya başarılı bir şekilde parmak basar. Kitapta Türk kültürüne vurgu yaptığı en önemli konu Türk musikisidir.

Romanda Peyami Safa'nın Faiz Bey'in ağzından yaptığı özeleştirisini de dikkat çekicidir.

“ Ah efendim.” Dedi, “bizi bizden daha iyi biliyorlar; Mesnevi'yi de, Rubaiyat'ı da, Gazali'yi de, Farabi'yi de bizden daha çok okuyorlar; bizi bizden daha çok takdir ediyorlar; bizim bizden daha büyük düşmanımız yoktur efendim, yoktur.”⁶ diyerek yabancıların bizim kültürümüzü, filozoflarımızı ve bilim insanlarımızı bizden daha iyi takip edip anlamalarını gündeme getirmiştir.

⁴ Bkz. (2) Safa, s. 119

⁵ A.g.e. Safa, s.120

⁶ Bkz: (2) Safa, s.120

Romanda her karakterin farklı bir dünyası olduğunu görmekteyiz. Peyami safa, karakterlerin iç dünyalarını çok başarılı bir şekilde aktarır aynı zamanda işlediği dönemi gayet iyi bir şekilde açıklar. Yazar başarılı karakter tahlilleri ve onların ruh hallerinin analizini çok iyi yapması ve bunun yanında zengin kelime yapısı ile dönemi çok güzel yansıtan bir eser ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda dilin zenginliğinin kültürün zenginliğine de ayna tuttuğunu söyleyebiliriz. Fatih Harbiye dönemin dilinin zenginliğine dikkat çeken önemli edebi eserlerden birisidir.

Roman hâkim bakış açısı ile kaleme alınmıştır. Okuyucu, karakterler ve olaylar hakkında yazarın verdiği imkanlar dahilinde bilgi sahibi olur. Bu bakış açısı anlatıcının her şeyi bildiği bakış açısıdır. Ve olayları anlatırken olacaklar okuyucuya sezdirilir. Hâkim anlatıcı, karakterlerin aklından geçenleri ve duygularını da okuyucuya açıklar. Bu sayede okuyucu kahramanların ruh dünyalarını doğrudan görebilir, iç konuşmalarını duyar.⁷

Hâkim bakış açısının yanında Neriman'ın bakış açısından da istifade edilir. Yazar Neriman'ın gözünden olayları ve karakterleri hem içeriden hem dışarıdan görmemize imkân tanır. Ayrıca Neriman'ın bakış açısıyla müzik başta olmak üzere, Doğu-Batı çatışmasının hayatın tüm alanında var olduğunu gözler önüne serer.⁸ Doğu batı çatışmasının yaşandığı süreçte, insanın özünden uzaklaşmasını, o dönemdeki insanların kimlik problemlerini irdeleyen akıcı bir eser olmuştur. Neriman'ın batılı yaşama yönelmesi konusunu anlatırken, batının güzel taraflarını kendi kültürümüzden kopmadan da yaşayabileceğimizi bizlere anlatan en iyi romanlardan birisidir. Fatih Harbiye, Türk insanının Batı'ya olan hayranlığının yanlış cihetlerden olduğunu gözler önüne seren bir eser olmuştur diyebiliriz.

Romanda ön planda olan bir konu yanlış Batılılaşmadır. Ülkemizde Batılılaşma modernleşmenin temel taşı gibi görülür. Fakat esas olan Batı'nın ruhu ve yaşam tarzının örnek alınması değil, kendi milletimizin geçmiş başarılarına ve tarihine bakmamız gerektiğidir. Kendi özümüzden ve değerlerimizden kopmadan yaşadığımız

⁷ Bkz: (1), Karadeniz, s.56

⁸ A.g.m, Karadeniz, s. 57

bir Batılılaşma kabul edilmelidir. Roman boyunca konu edilen çatışmada, ruhun maddeye üstün geldiği vurgulanır.⁹

Romanda güzel bir hikâye anlatılmasına rağmen sonu yarım kalmış, bitmemişlik hissi vermektedir. Neriman'ın duyduğu bir olaydan etkilenip, düşüncelerinin yanlış olduğu hissine kapılması ve tekrar özüne dönmesi çok hızlı ele alınmıştır. Böyle eseri bu kadar keskin bir geçişle bitirmemiş olmasını beklerdim.

Yazar yaşadığı dönemdeki insanların Doğu kültürü, Batı kültürü olarak ayrışmasını, Neriman ve Şinasi arasındaki çatışma ile sade bir biçimde yansıtır. Romanın bize verdiği en güzel mesaj, kültürümüze, sanatımıza, dinimize sahip çıkmak, batının yeniliklerini alırken, kendi kültürümüz ve değerlerimizi unutmadan yaşayabilmek olduğudur.

⁹ Bkz. (1) Karadeniz, S.71

KAYNAKÇA

Safa Peyami: **Fatih Harbiye**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2022,91. Basım

Karadeniz, Havvaana: '**Peyami Safa'nın Fatih Harbiye Romanında Yapı ve İzlek**',Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015, Sayı:22,